

PERIPETI

Af Erik Exe Christoffersen

Teaterstof er tilsyneladende ikke særlig trendy og salgbart. Teater er ikke særlig sexet, med mindre skuespillerne virkelig går til den på scenen eller i privatlivet. Det ved vi udmærket, teaterstof sælger ikke, og måske netop derfor kaster vi os alligevel ud i det og starter et nyt teatertidsskrift som går mod strømmen.

Tidsskriftet *Peripeti* er knyttet til Afdeling for Dramaturgi, Aarhus Universitet og redigeres på skift af de ansatte medarbejdere. De første numre har som hovedredaktør Erik Exe Christoffersen med skiftende medredaktører. Tidsskriftets titel har vi valgt, fordi *peripeti* (forandring, omslag eller vendepunkt) er et afgørende element i snart sagt enhver form for dramaturgi. Begrebet stammer fra Aristoteles' *Poetik*, hvor vendepunktet er en forudsætning for den dramatiske progression mod katastrofen eller klimaks. Peripeti er også centralt for forskellige former for brud, afbrydelser, satsninger i såvel dans som performance, og i mere teoretisk eller kulturel forstand kan peripeti være vendepunktet for nye handlinger, tanker og kunstformer. *Peripeti* vil gerne placere sig i vendepunkter mellem teater, performance og dans, mellem dramatiske, retoriske eller visuelle strategier og i teaterkunstens brudflader.

Desuden markerer *Peripeti* også et tilhørsforhold til Institut for Æstetiske fag, Aarhus Universitet, samt tidsskrifterne *Passage* og *Passepartout*, fra henholdsvis Litteraturvidenskab og Kunsthistorie. *Passage* er grænsen eller tærsklen og *passepartout* er rammen om kunst. Begge begreber drejer sig om adgangen til værket. Det samme gør sig gældende for peripeti, som kan være det omslag, der skaber en ny optik på den givne teater- eller kunsthandling. Alle tre begreber handler om de forandringer, perspektiver eller synsvinkler, som kunsten skaber.

Tidsskriftet *Peripeti* er videnskabeligt og henvender sig til de miljøer, som beskæftiger sig med teater og dramaturgi på et teoretisk plan, samt de dele af teaterlivet, hvor dramaturgiske refleksioner praktiseres som led i teaterkunsten. At Danmark principielt savner et sådant tidsskrift er oplagt, men det er lige så oplagt, at det sikkert vil være forbeholdt en meget lille kreds. Teatret er en kultur og kunstform, som få har behov for at læse om - tilsyneladende. Men vi synes selv det er nødvendigt, og så håber vi på at behovet skabes.

Udgangspunktet er afdelingens behov for at skrive, deltage i debatter og analysere teatret ud fra forskellige perspektiver. Undertiden kort og undertiden langt. Det vil vi meget gerne kunne gøre i samarbejde med dem, som vi i øvrigt ofte

samarbejder med: Afdeling for Dans og Teatervidenskab, Københavns Universitet, teaterskolerne, teateruddannelser, en række teatre og dramaturger, teaterforlag og tidsskrifter. Vi sigter altså på gennem specialisering og omtanke at kunne gå i dybden med forskellige emner for derigennem at kunne skabe en grobund for dramaturgiske refleksioner. De enkelte numre udspringer primært af aktuelle forskningsprojekter på Afdeling for Dramaturgi.

Endvidere ser vi også *Peripeti* som et forum for specialestuderende og færdiguddannede, idet en central opgave er at kunne skabe en ramme for kommende dramaturger på vej til at indtage positioner i teaterlivet.

De enkelte artikler bliver kritisk gennemarbejdet af den samlede redaktion og udsat for en såkaldt referee ordning. I øvrigt har vi tænkt os, at de enkelte temanumre følges op af konferencer, undervisningstiltag og andre typer af arrangementer gerne i samarbejde med miljøer udenfor universitetet.

Det første nummer kommer forår 2004 i forbindelse med den norske dramatiker Jon Fosse's premiere på Aarhus Teater og fokuserer på Jon Fosse's dramatik. I forbindelse med forestillingen *Sa ka la*, som uropføres af skuespillereleverne ved Skuespillerskolen, Aarhus Teater, arrangeres en Fosse-konference den 30. april. Medredaktører er lektor Niels Lehmann, Mads Thygesen, nyuddannet cand. mag., Solrun Iversen, specialestuderende og Steen Sidenius, amanuensis, alle knyttet til Afdeling for Dramaturgi.

Efteråret 2004 kommer andet nummer om teaterlaboratorietraditionen med titlen *Why a Theatre Laboratory?* Nummeret er på engelsk, idet det samtidig er programhæfte til et tredages internationalt symposium med samme titel, som holdes på Afdeling for Dramaturgi (4.-6. oktober 2004). Det er det første arrangement af Center for Teater Laboratorie Studier (CTLS), et nydannet center ved Aarhus Universitet som samarbejder med Nordisk Teaterlaboratorium. Symposiumet og dermed tidsskriftet vil rumme indlæg om Stanislavskij, Mejerhold, Copeau, Peter Brook, Grotowski, Théâtre du Soleil og Odin Teatret og disses teaterlaboratoriepraksis samt naturligvis refleksioner over teaterlaboratoriets funktion og effekt. Redaktionen er Exe Christoffersen og Eugenio Barba. Symposiumets anledning er Nordisk Teaterlaboratorium/Odin Teatrets 40 års jubilæum oktober 2004. Tredje nummer (forår 2005) er om *ny dansk dramatik* med Birgitte Hesselaa og Janek Szatkowski som medredaktion. Her behandles et værk af Jens Christian Grøndahl, en dramatiker som Christian Lollike profileres og tendenser i nye dramatekster af Saalbach, Werdelin og Knutzon diskuteres. Endelig vil vi skitsere et overblik og tage temperaturen på retning, form og vilje i dansk dramatik.

Foråret 2005 afholdes et arrangement om dramatiske former og tendenser i dansk film og tv-serier. Her vil vi etablere et æstetisk blik på modsætninger og

ligheder mellem dogmefilmene og serier som *Rejseholdet* og *Kroniken* i forhold til fortællingens dramaturgi, brug af musik, billeder, klippeteknik etc. Dette skaber grundlaget for fjerde nummer af *Peripeti* om Dogmeæstetik og seriedramatik, efterår 2005.

Foråret 2006 vil *Peripeti* omhandle *Henrik Ibsen* og forholdet mellem realisme og modernisme, Ibsen-forskningen og forskellige synspunkter på Ibsens aktualitet som dramatiker. Nummeret markerer hundredeåret for Ibsens død. Efterår 2006 er temaet *dramaturgiske processer* både i relation til pædagogisk og kunstnerisk arbejde. Medredaktionen består af Torunn Kjølner og Ida Krøgholt. Endelig 2007 er temaet *politisk teater og dans* med undertemaer som ny realisme, privathedsæstetik og forskellige andre blandformer, som benytter sig af realitetseffekter i teater og dans. Temaredaktionen er Jens Chr. Led og Annelis Kuhlmann.

Fremtidige numre vil beskæftige sig med dramaturgisk analyse, kunst og teaterpædagogik, omtale af enkelte teatre og forestillinger samt instruktionsstrategier. De enkelte numre vil også rumme stof udenfor temaet: anmeldelser af bøger og teaterforestillinger. Der vil langt fra være tale om at dække markedet. Vi ønsker i stedet for dagbladenes hurtige reaktionsform anmeldelser, der er mere principielle og diskuterende i forhold til tekst, koncept, teaterteorier eller andre forestillinger. *Peripeti* vil endvidere omtale forskellige aktuelle begivenheder i det offentlige teaterum.

I dette første nummer indledes med en artikel af professor Jørn Langsted, som udspringer af en aktuel diskussion om forholdet mellem teater og pornografi i relation til Århus Festuge, 2004. Langsted skitserer den vanskelige balance mellem teatrets realitetsniveau og dets fiktionelle niveau og mulighederne for forskydninger mellem det ene og det andet. Vi har valgt artiklen, fordi den peger på en række konkrete omslag eller vendepunkter i teaterkunsten, som samtidig vanskeliggør den kvalitative og politiske vurdering af teatret. Vi vender tilbage til Festugen i næste nummer

Herefter vender vi os mod Jon Fosse ((1959)). Jon Fosse debuterede i 1983 og har siden skrevet 40 bøger, romaner, essays, digtsamlinger og dramaer. Han blev uropført i 1994 i Norge og er siden blevet spillet over hele verden. Han er simpelthen Nordens mest spillede dramatiker lige nu. I 2002 blev hans stykker spillet på 115 scener over hele verden. I alt har han skrevet over tyve skuespil, som specielt i Tyskland har haft stor succes. I 2004 sættes Fosse op i Japan, Brasilien, Frankrig, Skotland, Irland og mange andre steder, også Danmark. I alt er Fosse blevet opført på 240 forskellige teaterscener i 36 lande i fire verdensdele. Han er oversat til 35 sprog. Fortolkningerne og synsvinklerne på Fosse er mangfoldige og forskellige. Han er romantiker, modernist, postmodernist. Han skriver stykker som Ibsen udsat for Becketts tavse stemme. Han er retoriker og dyrker gentagelser i sproget og gentagne handlingsmønstre. Han benytter gerne pausen som dramaturgisk teknik. På den ene

side handler teksterne om enkle menneskelige situationer, møder og konflikter. På den anden side skaber teksterne en usagt angst, ensomhed, lidelse som effekt eller udtryk ofte uden egentlig forklaring. Fosse balancerer mellem en udtalt ironi udtrykt i gentagelsens og afbrydelsens retorik, men samtidig er der tale om en patos, som knytter sig til modernitetens lidelser. Tilsyneladende som en form for vilkår. Fosse skriver, siger han selv, på en sorg og angst:

Jeg fik en sorg i livet, og det har med den at gøre, at jeg skriver. Sorgen er en indsigt, en visdom. (...) Når jeg begyndte at skrive som ganske ung, tror jeg, det var fordi jeg oplevede, at jeg befandt mig et andet sted end mine venner. Jeg så tingene anderledes. Skriveriet var en måde at formindske afstanden på, komme ind i livet og være der, hvor de andre var. Sådan er det stadig. (Fosse, Nordisk Tidsskrift 4/2002).

Fosse skriver om det lidelsesfyldte som en realitet, noget der er der, selvom det ikke kan eller skal forklares, samtidig benytter han en humor og retorisk ironi til at sige det, som ikke kan eller skal siges. Skrivningen er således en måde at kommunikere på og en måde at bryde angsten, ensomheden eller anderledesheden på. Men skrivningen er også »destruktion«, siger Fosse. »Når det går allerbedst med skrivningen, er det, som om nogen udefra vil sige noget til mig«. Spørgsmålet er hvor denne »stemme« kommer fra. Det er som om figurerne i hans stykker er i en form for trance, som besatte, eller som om de er midt i et uigennemskueligt ritual. Det er som om noget udefra »betragter dem« og tilhviser dem nogle replikker, faktisk ligesom personerne i Ibsens sidste drama *Når vi døde vågner* (1899) siger det. På mange måder minder det, som Niels Lehmann antyder, om dogmefilmene. Her er det også som om personerne betragtes udefra af nogen. Selvfølgelig betragtes skuespillerne af kameraet og dermed tilskuerne, men det er som om dette udefra kommende blik ikke blot er teknik, men en væsentlig æstetisk konstruktion. Er Fosse dramaturgiens svar på dogmæstetikken? Det er en problemstilling som *Peripeti* vil vende tilbage til i senere numre.

Med tre meget forskellige artikler forsøger vi at give et omrids af en dramatiker og måske et svar på, hvorfor hans dramatik vækker interesse. Det skal understreges, at der ikke er tale om et perspektiv men flere forskellige på analysen af Fosse. Der er en ting som de tre forfattere er fælles om: Fosse er hinsides postmodernismen. Han er ligesom dogmefilmene for alvorlig i forhold til pathos, han har forladt den postmodernistiske »lette« ironi og metafiktion, men det betyder ikke, at han er vendt tilbage til gammeldags modernisme. Det er det, artiklerne forsøger at indkredse og perspektivere.

Mads Thygesen giver en introduktion til Fosse generelt og forsøger at fremstille den udsigelsesproblematik, som Fosse selv forbinder med den »tavse

stemme« i teksten. På baggrund af Martin Heideggers fænomenologiske overvejelser går Mads Thygesen i dybden med stykker som *Draum om hausten*, 1999 og *Nokon kjem til å komme*, 1992. Thygesen analyserer både på et dramaturgisk plan og forholder Fosse til en aristotelisk poetik, samtidig med at han ser på udsigelsen, det vil sige måden historien fremstilles og henvender sig til tilskueren på. Han forsøger både at diskutere indholdseffekten og de retoriske greb, som går igen i flere af Fosses dramatiske værker.

Solrun Iversens artikel *At læse Fosse på linierne* analyserer det aktuelle stykke *Sa ka la* (2004) ud fra en sproglig optik, hvor det er den særlige Fosse »lydkvalitet«, som er i fokus, idet lyriske og tilstandsskabende kvaliteter bliver vigtige. Med afsæt i en dramatisk grundsituation fremstilles personernes interaktion især gennem talehandlinger. Den dramatiske handling og karaktertegnning reduceres til omrids med en koncentration omkring en situation, hvilket hos Fosse betyder en koncentration omkring sproget. Dialogen kommer i forgrunden, og det dramatiske antager karakter af sprog billeder. Samtidig med at der forekommer en mellemmenneskelig udveksling, skaber de mange gentagelser og de rytmiske pauseringer tilsyneladende uden kommunikativ intention en særlig atmosfærisk tilstand. Ud fra pragmatisk talehandlingsteori analyserer Solrun Iversen, hvordan Fosse i *Sa ka la* kombinerer plot og karaktertegnning med en særlig samtalemodus, hvor replikmønsteret aftegner en uforløst tilstandsrapport. Solrun Iversen forsøger altså at se på Fosses kombination af lingvistiske og dramaturgiske strukturer og de effekter en sådan dobbelt optik skaber.

Niels Lehmann har et metateoretisk perspektiv i forhold til sin analyse af Jon Fosse's *Nokon kjem til å komme*, som i øvrigt foretages som en komparativ analyse i forhold til Marguerite Duras' drama *Savannah Bay*. Det drejer sig for Lehmann om at argumentere sig frem til en position (mellem Rorty og Luhmann), eller et *tilbud*, som ikke er forpligtet på en absolut sandhedstænkning hverken hvad angår indhold eller form. Lehmann ønsker at pege på en dramaturgi som er funktionel, og hvor det er virkningen, som er det centrale. Det er en »frigjort« dramaturgi, som vedkender sig konstruktionen af diverse effekter, og hvor vurderingen af disse altså ikke baserer sig på deres sandhedsværdi, moralske eller etiske værdi, men alene på om den tilstræbte effekt er relevant eller interessant. Alle dramaturgiske greb er retorisk konstruerede og et resultat af visse iagttagelsespositioner og valg. Indlevelse og distanceskabende effekter er sådanne gyldige greb, ligesom både den lineære kausale dramaturgi og montageteknikken kan siges at have kvaliteter, som gør dem oplagte til givne forskellige formål. Når Lehmann argumenterer for, at kunsten burde befries fra epistemologiske forpligtigelser, så er det for at undgå de lukninger, som han mener karakteriserer det klassiske naturalistiske drama, det avantgardistiske nærværsskabende eller metafiktionelle drama og det postmoderne drama både i forhold til form og tematik. Det er her Jon Fosse bliver et konstruktivt eksempel. Lehmann paralleliserer

med dogmeretorikken i dansk film, som jo med al ønskelig tydelighed påpeger, at de aktuelle dogmer er valgt for at ryste filmsproget, og ikke fordi de besidder en privilegeret sandhed eller absolutthed som de aristoteliske eller den franske klassicismes dogmer. Gentagelsesteknikken hos Jon Fosse har ifølge Lehmann en lignende effekt og skaber en »rystelse« af tilskuerens oplevelse.

Hos Fosse kombineres visse avantgardeelementer som tableau og gentagelse som hos Beckett med en linearitet og med persontegning som hos Ibsen. For Lehmann er det argumentationen for en pragmatisk og konstruktivistisk tænkning, som er vigtig. Hvis man som læser bliver for utålmodig, kan man naturligvis springe lige til den komparative analyse af Fosse og Duras for senere at vende tilbage til Lehmanns (epistemologiske) argumenterende retorik

De første par numre af *Peripeti* er gratis, og kan rekvireres ved henvendelse til Afdeling for Dramaturgi vedlagt frimærker til porto (21 kroner). De følgende numre vil koste 50 kr (inkluderet porto).
